

/ **Burgerschap**

Conceptkerndoelen burgerschap

po, vo, go

Docentendag Maatschappijleer
11 april 2025 12:00-13:15 uur

Wie zijn wij?

Maaïke Oberink

Curriculumontwikkelaar
burgerschap

Luuk Kampman

Curriculumontwikkelaar
burgerschap

SLO expertisecentrum voor het curriculum

Wat doet SLO?

Wie

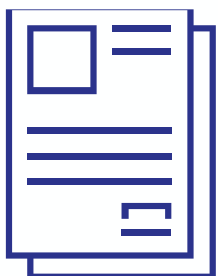
Landelijk
expertisecentrum
voor het curriculum

Vanuit

Curriculumexpertise en
vakinhoudelijke expertise
samen met onderwijspraktijk

Op basis van

Onderwijspraktijk
Maatschappelijke ontwikkelingen
Wetenschappelijke inzichten

Wettelijke taak vanuit SLOA

- Het ontwikkelen en onderhouden van landelijke leerplankaders, het ondersteunen en adviseren van de minister omtrent leerplanontwikkeling en onderzoek en aanvullende activiteiten ten aanzien van het curriculum.

Curriculum: verschijningsvormen

Beoogd	Uitgevoerd	Geleerd
Beoogd curriculum: Het curriculum dat de overheid, schooldirecties of leraren voor ogen hebben.	Uitgevoerd curriculum: Het curriculum zoals het door leraren wordt geïnterpreteerd (hoe vertalen zij het beoogde curriculum) en daadwerkelijk in praktijk wordt gebracht.	Geleerd curriculum: Het curriculum zoals het wordt ervaren door leerlingen of studenten en wat zij ervan leren.

We praten jullie bij over:

- ✓ Conceptkerndoelen burgerschap: de laatste ontwikkelingen
- ✓ Wettelijke opdracht in relatie tot de conceptkerndoelen
- ✓ Burgerschap en andere leergebieden
- ✓ Burgerschap en maatschappijleer

/

Conceptkerndoelen burgerschap

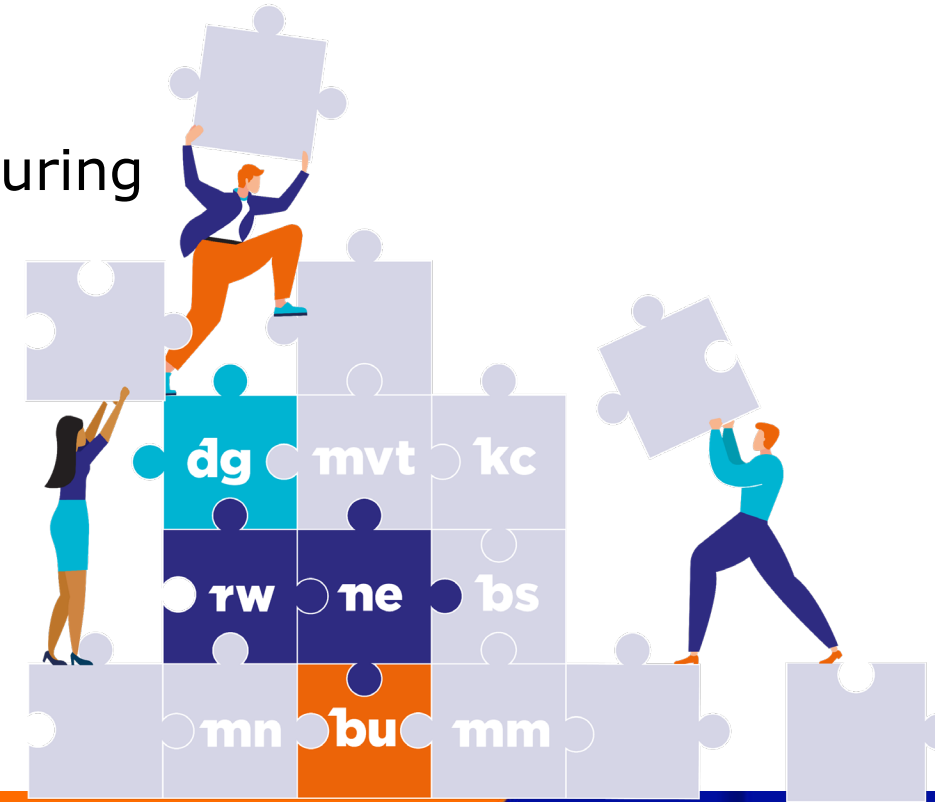
De laatste ontwikkelingen

Actualisatie van het curriculum

Waarom?

- ✓ Achterstallig onderhoud kerndoelen (2006)
- ✓ Formulering is te globaal waardoor er (te) weinig sturing vanuit gaat
- ✓ Doorlopende leerlijnen zijn niet op orde
- ✓ Voor het eerst kerndoelen bij de leergebieden burgerschap en digitale geletterdheid

/ Actualisatie van het curriculum

Kerdoelensets voor doelgroepen

Primair onderwijs

Eind groep 8

Mogelijke aanpassingen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

→ Uitstroom naar het vervolgonderwijs

Voortgezet onderwijs

Eind leerjaar 2

Leerjaar 3 h/v

Mogelijke aanpassingen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

→ Uitstroom naar het vervolgonderwijs

Functionele kerndoelen zml en mb

zeer moeilijk lerende en (ernstig) meervoudig beperkte leerlingen

→ Uitstroom naar arbeidsmarkt en dagbesteding

Conceptkerndoelen burgerschap (versie maart 2024)

Domein

Kerdoel

A Schoolcultuur

1. Schoolcultuur

B Samenleving en democratie

2. Diversiteit
3. Democratische waarden
4. Maatschappelijke betrokkenheid
5. Democratische betrokkenheid

C Maatschappelijke vraagstukken

6. Maatschappelijke vraagstukken

Opbouw kerndoel

Wettelijk

Diversiteit

Doelzin* De school bevordert de respectvolle omgang van leerlingen met diversiteit in de samenleving.

Het gaat hierbij om*

1. kennis over hoe de diverse samenleving op het gebied van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid er uit ziet;
2. bewustwording stimuleren van de perspectieven en ervaringen van anderen;
3. oefenen van respectvolle omgang met anderen
4. kennis over hoe de grondwet gelijke behandeling in gelijke gevallen voorschrijft en discriminatie op welke grond dan ook verbiedt;
5. bespreken en tegengaan van gedrag en uitingen die racistisch of discriminerend zijn.

Te denken valt aan

- uitbeelden van verschillende gewoonten vanuit huis, zonder in stereotypering te vallen;
- lezen van jeugdliteratuur en teksten in digitale media waarin verschillende identiteiten en perspectieven naar voren komen en hier gesprekken over voeren;
- vragen formuleren om de ander beter te leren kennen;
- geven van een autobiografische presentatie;
- dialoog voeren over vooroordelen en discriminatie, bijvoorbeeld aan de hand van stellingen of praatkaarten.

Niet wettelijk

Doelzin

Aanbodsdoel
De school....

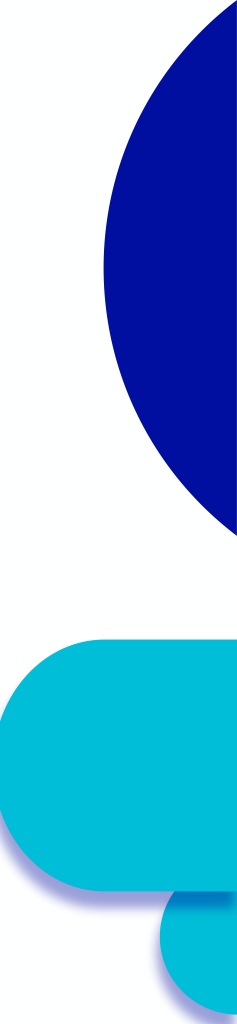
Beheersings- en
ervaringsdoel
De leerling....

In max vijf
bullets een
**uitwerking van
de doelzin**

**Voorbeeldmatige
toelichting**

Conceptkerndoelen burgerschap?

- ☐ Wie heeft de conceptkerndoelen nog niet gezien?
- ☐ Wie maakt er al gebruik van de inhoud van de conceptkerndoelen?
- ☐ Wie heeft ze al wel gezien, maar wacht de definitieve versie af?

Conceptkerndoelen burgerschap

Ontwikkelingen sinds maart 2024

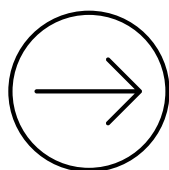
- 6 maart 2024 oplevering conceptkerndoelen
- Webinars, workshops, OCW-regiobijeenkomsten
- In gesprek met stakeholders, o.a. OCW en Inspectie
- Functionele kerndoelen burgerschap voor zml en mb
- Fase van beproeven

In 4 stappen naar een actueel curriculum

Ontwikkelfase

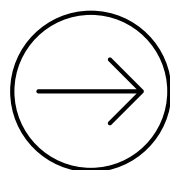
Kerndoelenteams ontwikkelen kerndoelen

tot maart 2024

Fase van beproeven

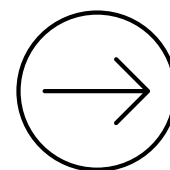
Beproeven van de kerndoelen met de onderwijspraktijk

tot december 2024

Bijstellen

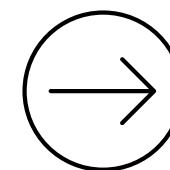
Verwerken feedback en het aanscherpen van de kerndoelen

tot juli 2025

Opleveren

De kerndoelen worden opgeleverd aan OCW

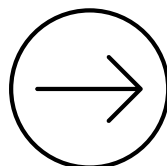
Zomer 2025

/ En daarna?

OCW - Wetgevingstraject

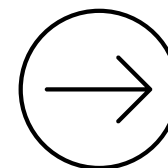
Wetgevingstraject, vaststellen
en inwerkingtreding

2027 ?

OCW en Inspectie

Implementatiefase

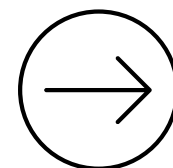

2029/2030 ?

SLO

Voorbeeldmatige leerlijnen
Ondersteunende materialen

2025

/

Conceptkerndoelen burgerschap

De wettelijke opdracht en conceptkerndoelen

Wettelijke opdracht burgerschap (2021)

- het bijbrengen van **respect voor** en **kennis van** de **basiswaarden van de democratische rechtsstaat**, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en **het handelen naar deze basiswaarden op school**;
- het ontwikkelen van de **sociale en maatschappelijke competenties** die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de **pluriforme, democratische Nederlandse samenleving**;
- het bijbrengen van **kennis over en respect voor** verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat **gelijke gevallen gelijk behandeld worden**.
- Ook de omgeving waarin burgerschaps-onderwijs gegeven wordt, doet er toe: De **schoolcultuur moet in overeenstemming zijn met de basiswaarden**. De omgeving moet leerlingen stimuleren om met de basiswaarden **te oefenen en die in de praktijk te brengen**. Het klimaat op school moet zo zijn dat **iedereen zich veilig en geaccepteerd voelt**.

/ Wettelijke opdracht burgerschap (2021)

Visie

- Leerlingpopulatie in kaart brengen.
- Schooleigen visie op burgerschap.

Doelgericht

- Concrete doelen op niveau ter bevordering van basiswaarden en sociale en maatschappelijke competenties.

Samenhangend

- Logische opbouw en aanpak van de leerstof om doelen te bereiken.

Herkenbaar

- Realisering van geplande leerstof en aanpak.

Inzichtelijk

- Leerresultaten op betrouwbare en inzichtelijke wijze in beeld brengen.

De wettelijke opdracht en de kerndoelen uit 2006 zijn verplicht.

De conceptkerndoelen burgerschap uit 2024 zijn nog niet wettelijk.

Schoolbeleid of curriculum

Wettelijke opdracht op burgerschap (2021) gericht op:

- Schoolbeleid
- Bevorderen basiswaarden binnen de school
- Bevorderen actief burgerschap en sociale cohesie
- Doelgerichtheid en samenhang in schoolcurriculum

Conceptkerndoelen (2024) gericht op:

- Uitwerking in het schoolcurriculum
 - Ervaringen en beheersing van leerlingen
 - Samenhang en als 'puzzelstukje' in het gehele curriculum
 - Vergroten van het democratisch zelfvertrouwen van leerlingen
-

/

Conceptkerndoelen burgerschap

**Samenhang met andere leergebieden
en de bovenbouw**

Inhouden van de conceptkerndoelen

Democratische basiswaarden

Belang van democratische basiswaarden

- Betekenis basiswaarden: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit (voor jezelf, anderen, samenleving)
- Belang van grondwet, mensen- en kinderrechten, internationale verdragen
- Spanningen tussen basiswaarden
- Respectvol communiceren, omgaan met conflicten, open staan voor andere meningen, etc.

Diversiteit

Omgaan met diversiteit in de samenleving

- Kennis over diversiteit in de samenleving
- Herkennen van discriminatie en stereotypering
- Begrip van en voor gelijkwaardigheid
- Bewustwording van eigen identiteit t.o.v. perspectieven en ervaringen van anderen
- Omgaan met verschillen

Inhouden van de conceptkerndoelen

Democratische betrokkenheid

Mogelijkheden voor democratisch handelen

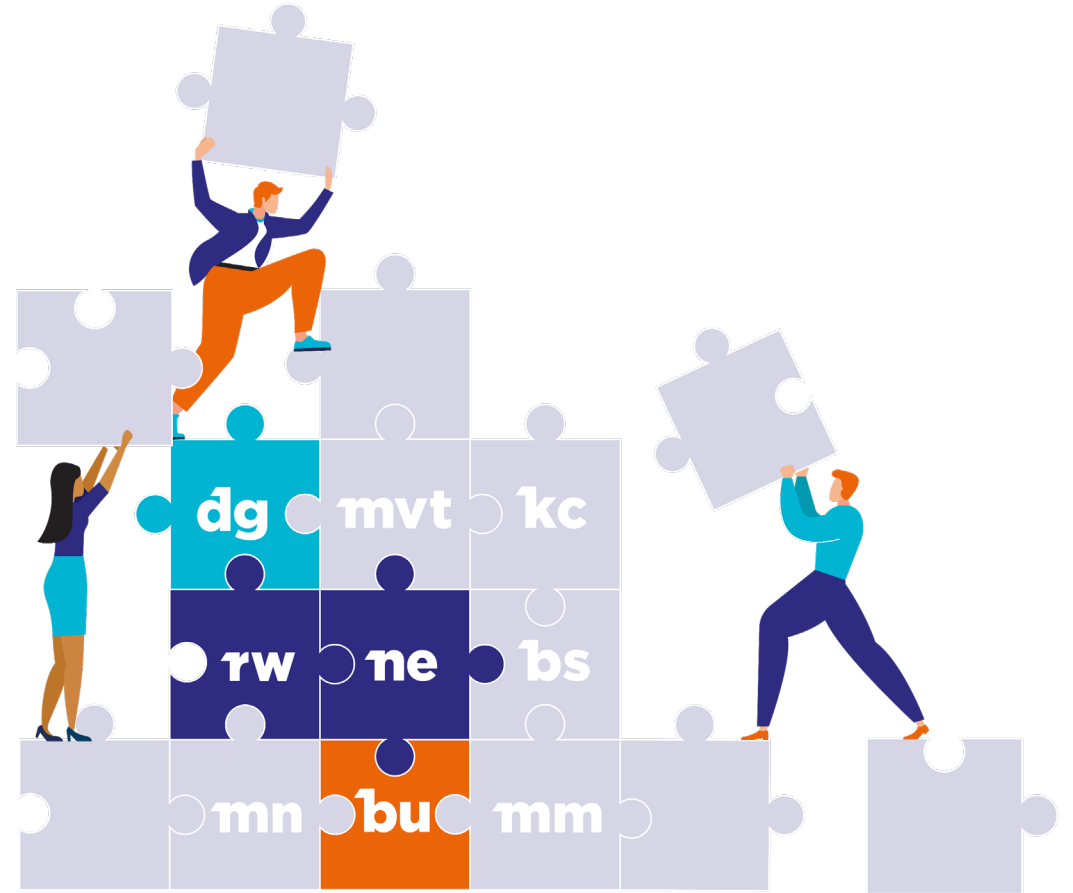
- Begrip van inspraak en besluitvorming
- Ervaringen opdoen met inspraak en besluitvorming + vaardigheden (eigen standpunten, compromissen sluiten, omgaan met meerderheid- en minderheidsstandpunten)
- Reflecteren op eigen ervaring met inspraak
- Inzicht in waarde van democratisch handelen

Maatschappelijke betrokkenheid

Mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving

- Inzicht in belangen en perspectieven bij maatschappelijke vraagstukken
- Taken, rollen, rechten en plichten waarmee burgers bijdragen aan de samenleving
- Rol en betekenis van maatschappelijke initiatieven, organisaties en hun middelen om bij te dragen aan samenleving of verandering
- Eigen idealen en mogelijkheden tot maatschappelijke bijdrage, nu en in de toekomst

Plaats in het curriculum

/ Burgerschap en andere leergebieden

Mens en maatschappij

Sociale en emotionele ontwikkeling van leerlingen en respectvolle omgang met anderen.

Maatschappelijke vraagstukken.

Macht en invloed in de samenleving.

Inzicht in hoe mensen omgaan met diversiteit.

Beschrijven hoe ontwikkelingen uit het verleden doorwerken in het heden en hoe mensen verschillende betekenissen geven aan het verleden.

→ *de invloed van het verleden op het eigen leven en de eigen geschiedenis.*

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

**Conceptkerndoelen
mens en maatschappij**

ACTUALISATIE KERNDOELEN

/ Burgerschap en andere leergebieden

Mens en natuur

- 👉 De wereld ervaren en onderzoeken door het werken aan vraagstukken en reflecteren daarop.
- 👉 Inzicht in weer- en klimaatveranderingen in het verleden, heden en toekomst en het werken met toekomstscenario's.
- 👉 Inzicht in relationele en seksuele gezondheid en bijdragen aan een veilige en respectvolle omgeving rondom gedrag, diversiteit en seksualiteit.

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

**Conceptkerndoelen
mens en natuur**

ACTUALISATIE KERNDOELEN

Burgerschap en andere leergebieden

Kunst en cultuur

- maken van een kunstzinnige uiting als reactie op maatschappelijke vraagstukken en gebeurtenissen.

Moderne vreemde talen

- Overeenkomsten en verschillen op het gebied van gewoontes, omgangsvormen en perspectieven binnen en tussen culturen.
- beschrijven van situaties vanuit verschillende culturele perspectieven.

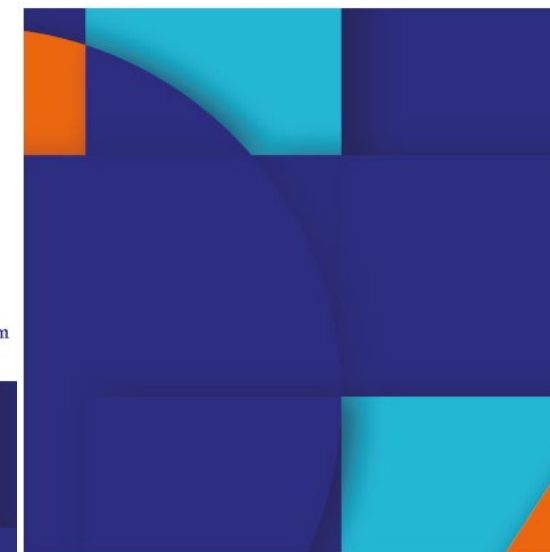
slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

**Conceptkerndoelen
moderne vreemde talen**

ACTUALISATIE KERNDOELEN

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

**Conceptkerndoelen
kunst en cultuur**

ACTUALISATIE KERNDOELEN

/ Burgerschap en andere leergebieden

Bewegen en Sport

- 👉 meebeslissen over de inrichting van de beweegactiviteit.
- 👉 accepteren van regels en uitkomsten.
- 👉 omgaan met mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander.

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

**Conceptkerndoelen
bewegen en sport**

ACTUALISATIE KERNDOELEN

/ Burgerschap en andere leergebieden

Digitale geletterdheid

- 👉 reflecteren op welke wijze eigen kennis, opvattingen en voorkeuren de interpretatie van digitale informatie beïnvloeden.
- 👉 reflecteren op en vormgeven van de eigen online identiteit in relatie met anderen;
- 👉 mogelijkheden om digitale technologie en media te benutten bij het vormgeven van maatschappelijke betrokkenheid.

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Kerdoelen
digitale geletterdheid

ACTUALISATIE KERNDOELEN

Burgerschap en andere leergebieden

Nederlands

- Lees, schrijf en gespreksvaardigheden
- Rijke teksten

Rekenen en wiskunde

- wiskunde gebruiken bij het nemen van beslissingen en het oplossen van problemen.
- gebruiken en beoordelen van wiskundige informatie uit de samenleving en de media bij het vormen van een mening.

Burgerschap en de bovenbouw vo

- Burgerschap verkaveld over alle examenprogramma's.
- Grote 'landingsplekken' zijn Nederlands en maatschappijleer

Burgerschap en maatschappijleer

Eindterm 7

De leerling toont onderlinge relaties aan tussen vrijheid, gelijkheid en solidariteit. (B)

Het gaat hierbij om:

- benoemen wat vrijheid, gelijkheid en solidariteit inhouden;
- uitleggen waarom vrijheid, gelijkheid en solidariteit belangrijk zijn voor een samenleving en de democratische rechtsstaat;
- uitleggen dat er verschillende interpretaties zijn van vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- aantonen hoe democratische waarden zich tot elkaar en tot andere waarden verhouden;
- aantonen van spanningen die tussen en binnen democratische waarden kunnen ontstaan.

/ Burgerschap en maatschappijleer

Eindterm 19

De leerling beoordeelt in hoeverre een staat democratische kenmerken heeft. (B)

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van democratische en niet-democratische staten;
- benoemen van verschillen tussen een constitutionele monarchie en een republiek;
- beoordelen in welke mate Nederland aan democratische kenmerken voldoet;
- uitleggen hoe vrije en geheime verkiezingen vorm krijgen;
- vaststellen hoe deel te nemen aan verkiezingen in Nederland.

/ Aan de slag

Burgerschap en maatschappijleer onder de loep

✓ Onder de loep:

Kerndoelen burgerschap en eindtermen maatschappijleer

Materiaal:

- Handout met de opdracht
- Kaartjes met de inhouden van burgerschap
- QR-code naar examenprogramma's maatschappijleer

Opdracht

- Bespreek met elkaar waar je de verbinding ziet tussen de inhouden van burgerschap en het examenprogramma maatschappijleer.
- **Schets jullie ideaalbeeld van een instromende leerling in september 2029**

Burgerschap onder de loep - gesprekskaarten

Democratische basiswaarden: vrijheid, gelijkheid, solidariteit

Wat is de betekenis ervan en waarom zijn ze essentieel, voor de leerling en de samenleving?

Waarom kan er spanning ontstaan tussen deze waarden en bijvoorbeeld tussen mensenrechten onderling? En hoe ga je daarmee om?

Welke vaardigheden zijn hiervoor belangrijk?

Respectvol communiceren, open staan voor anderen en verschillende meningen, omgaan met conflicten, elkaar gelijkwaardig behandelen...

Wat gebeurt er bij jou op school?

Hoe komen deze waarden tot uiting in de lessen, projecten of excursies?
En in de omgang met elkaar? Welke voorbeelden zie je?

Burgerschap onder de loep - gesprekskaarten

Diverse samenleving

We leven in een diverse samenleving. Het gaat dan niet alleen om begrijpen hoe diversiteit eruitziet, maar vooral om hoe we ermee omgaan.

Welke vaardigheden zijn hiervoor belangrijk?

Herkennen van uitsluiting, discriminatie en stereotypen, bewustzijn van je eigen identiteit en perspectief, open staan voor verschillende achtergronden en perspectieven, elkaar gelijkwaardig behandelen...

Wat gebeurt er bij jou op school?

Hoe krijgt omgaan met diversiteit vorm in de lessen, projecten of excursies? En hoe zie je het terug in de gesprekken en dagelijkse omgang? Zijn er momenten waarop verschillen leiden tot meer begrip — of juist tot spanningen? En hoe wordt daar samen mee omgegaan?

Burgerschap onder de loep - gesprekskaarten

Democratische betrokkenheid

Democratie leer je niet alleen door erover te leren en praten, maar vooral door zelf te ervaren. Wat betekent het om op school democratisch te handelen en waarom is dat zo belangrijk? Hoe werkt inspraak in de praktijk en welke spelregels horen daarbij?

Welke vaardigheden zijn hiervoor belangrijk?

Uitdrukken van je standpunten, luisteren naar anderen, compromissen sluiten, omgaan meerderheids- en minderheidsstandpunten...

Wat gebeurt er bij jou op school?

Waar en hoe krijgen leerlingen de ruimte om hun stem te laten horen? Zijn er momenten van echte inspraak voor alle leerlingen, bijvoorbeeld bij lesactiviteiten of schoolbesluiten? Wat gebeurt er daarna met hun stem?

Burgerschap onder de loep - gesprekskaarten

Maatschappelijke betrokkenheid

Leerlingen ontdekken wat het betekent om betrokken te zijn bij de samenleving - door te doen.

Welke vaardigheden zijn hiervoor belangrijk?

Begrip van maatschappelijke vraagstukken en verschillende belangen en perspectieven, inzicht in rollen, rechten en plichten, en in de impact van maatschappelijke initiatieven. Ontdekken hoe je je eigen idealen en overtuigingen kan vertalen naar concrete acties...

Wat gebeurt er bij jou op school?

Hoe stimuleer je leerlingen om betrokken te zijn bij de wereld om hen heen? Krijgen ze de mogelijkheid om idealen om te zetten in actie? Welke voorbeelden van maatschappelijke betrokkenheid zie je?

Kerdoelen burgerschap en eindtermen maatschappijleer

Burgerschapsonderwijs draait om de kennis, vaardigheden en ervaringen die leerlingen opdoen met betrekking tot de diverse en democratische samenleving. Ze moeten zich bewust worden van hun mogelijkheden om, samen met anderen, bij te dragen aan deze samenleving en een democratische cultuur.

Maatschappijleer richt zich op het bevorderen van:

- politieke en maatschappelijke geletterdheid: kennis over de beginselen en werking van de democratische rechtsstaat, en over maatschappelijke en politieke actoren, structuren en processen;
- politiek en maatschappelijk oordeelsvermogen: het met deze kennis verder ontwikkelen van, reflecteren op en bijstellen van idealen, waarden en opvattingen over maatschappelijke en politieke vraagstukken;
- vermogen tot politieke en maatschappelijke participatie: de kennis, vaardigheden en het zelfvertrouwen ontwikkelen om in de samenleving te kunnen participeren en de inrichting ervan te beïnvloeden.

Kerdoel: Democratische basiswaarden • Betekenis vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. • Belang van grondwet, mensen- en kinderrechten, internationale verdragen. • Spanningen tussen basiswaarden. • Respectvol communiceren, omgaan met conflicten, open staan voor andere meningen, etc.	Kerdoel: Diversiteit • Kennis over diversiteit in de samenleving. • Herkennen van discriminatie en stereotypering. • Begrip van en voor gelijkwaardigheid. • Bewustwording van eigen identiteit t.o.v. perspectieven en ervaringen van anderen. • Omgaan met verschillen.	Kerdoel: Democratische betrokkenheid • Begrip van inspraak en besluitvorming. • Ervaringen opdoen met inspraak en besluitvorming + vaardigheden (eigen standpunten, compromissen sluiten, omgaan met meerderheid- en minderheidsstandpunten) • Reflecteren op eigen ervaring met inspraak. • Inzicht in waarde van democratisch handelen.	Kerdoel: Maatschappelijke betrokkenheid • Taken, rollen, rechten en plichten waarmee burgers bijdragen aan de samenleving. • Rol en betekenis van maatschappelijke initiatieven, organisaties en hun middelen om bij te dragen aan samenleving of verandering. • Eigen idealen en mogelijkheden tot maatschappelijke bijdrage, nu en in de toekomst.	Kerdoel: Maatschappelijke vraagstukken • Inzicht in belangen en perspectieven bij maatschappelijke vraagstukken. • Eigen idealen en mogelijkheden tot maatschappelijke bijdrage, nu en in de toekomst.
Maatschappijleer • ET 6 en 7: spanningen en relaties tussen vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. • ET 8 en 9: borging in grondrechten, mensenrechten en democratische rechtsstaat. • ET 26: dilemma's bescherming democratische rechtsstaat	Maatschappijleer • ET 11: Socialisatie • ET 12: Cultuur • ET 13: Sociale cohesie • ET 14: Sociale ongelijkheid • ET 15: invloed (online) media • ET 16: Sociaal handelen	Maatschappijleer • ET 18: Machtsverhoudingen • ET 19: Democratische kenmerken • ET 20: Politieke besluitvorming • ET 23: Politiek handelen	Maatschappijleer • ET 16: Sociaal Handelen • ET 27: Dilemma's tussen individuele en collectieve verantwoordelijkheid • ET 29: Rechtvaardig handelen	Maatschappijleer • ET 10: Vraagstukken rondom sociale cohesie en sociale verschillen. • ET 17: vraagstukken rondom politiek en macht. • ET 24: dilemma's rondom rechtvaardigheid.

Bedankt!

Maaïke Oberink: m.oberink@slo.nl

Luuk Kampman: l.kampman@slo.nl